

Łukasz Małecki

Definicja kognitywna jako narzędzie opisu emocji negatywnych w językach rosyjskim i ukraińskim : na przykładzie emocji strachu

Acta Polono-Ruthenica 21, 39-49

2016

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Łukasz Małecki
Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu

Definicja kognitywna jako narzędzie opisu emocji negatywnych w językach rosyjskim i ukraińskim (na przykładzie emocji strachu)

Współczesny okres polifonii nauk humanistycznych, wpływający i warunkujący dalsze kierunki oraz tendencje ich rozwoju, jest następstwem oraz odzwierciedleniem nowego, dominującego w badaniach podejścia – idei antropocentryzmu. Dynamiczne przemiany, mające swój początek w latach 70. XX wieku, do których przyłgnęło miano „rewolucji kognitywnej”, w znacznym stopniu wywarły wpływ na kształt i przeobrażenia dokonujące się w nurcie współczesnego językoznawstwa. Jako jeden z najprężniej rozwijających się nurtów należy uznać niewątpliwie językoznawstwo kognitywne, zgodnie z założeniami którego jednostki języka rozpatrywane są jako swoisty klucz do prześledzenia i zbadania procesów mentalnych zachodzących w ludzkiej świadomości. To z kolei stanowi punkt wyjścia do analizy podobieństw i różnic w postrzeganiu rzeczywistości (lub jedynie pewnego jej fragmentu) przez członków poszczególnych wspólnot językowych.

Powiązanie języka z ludzkimi procesami poznawczymi doprowadziło do zniesienia granicy między wiedzą językową a pozajęzykową i tym samym wpłynęło bezpośrednio na sposób rozumienia znaczenia słowa. Szczególnie istotny jest tutaj stosunek kognitywistów do tradycyjnej semantyki określanej jako referencjalna, a więc do poglądu głoszącego, iż znak odsyła do rzeczywistości. Innymi słowy – relacja semantyczna wiąże znak ze zjawiskami obiektywnie istniejącymi. Tymczasem w świetle kognitywnego nurtu językoznawstwa tym, do czego odsyła znak językowy, nie są zjawiska świata, ale doświadczenie ludzi mówiących w danym języku.

Przewartościowanie i zanegowanie dotychczasowych ustaleń jest zauważalne również w odniesieniu do sposobu definiowania.

W naukach humanistycznych **definicja** jest terminem obejmującym swym zakresem wyrażenia o bardzo różnorodnej postaci. Stąd też granica oddzielająca definicje od innych zwrotów językowych niebędących definicjami nie jest dość

wyrazista. W *Małej encyklopedii logiki* definicja jest rozpatrywana jako „termin odnoszący się do bardzo szerokiego zakresu wyrażen językowych, których jedyłą cechą wspólną jest to, iż przyczyniają się one w pewien sposób do wyjaśnienia sensu określonego wyrażenia”¹. Z kolei w *Powszechnej encyklopedii filozofii* definicja to określenie krótkie, lecz pełne, zmierzające do jednoznacznej charakterystyki jakiegoś przedmiotu lub zakomunikowania o semantycznych funkcjach wyrażenia poprzez wskazanie sposobu jego przekładalności na inne wyrażenie². Współczesna metodologia nauk wyróżnia wiele rodzajów definicji. Ich ilość i różnorodność – jak zauważa Piotr Krzyżanowski – wynika z różnych celów przyświecających poszczególnym typom definicji i metodom ich realizacji³.

Jedno z podstawowych pytań, z jakimi zмага się współczesna semantyka lingwistyczna, dotyczy głębokości czy też stopnia uszczegółowienia znaczeniowego opisu wyrażen językowych. Renata Grzegorzczkowska formułuje je następująco: „czy definicja znaczeniowa słowa powinna zamykać się w możliwie niewielkim, służącym celom identyfikacyjnym zestawie cech znaczeniowych uznawanych za relewantne, czy też wręcz przeciwnie – powinna obejmować całe spektrum, bogactwo, różnorodność i wieloaspektowość ludzkich doświadczeń kulturowych ujawniających się z języku?”⁴. Przyjęcie drugiej z ww. opcji odsyła wprost do tzw. semantyki kognitywnej oraz zawierających się w niej sposobów definiowania.

W ramach kognitywnego nurtu językoznawstwa pierwotnej, nieco ograniczonej tzw. klasycznej definicji, na którą składają się tylko niezbędne *genus proximum* i *differentia specifica*, przeciwstawiona została tzw. definicja kognitywna wykluczająca jakąkolwiek selekcję cech definicyjnych. Odejście od zasad klasycznego definiowania Jerzy Bartmiński uzasadnia różnicą celów, jakim służą definicje taksonomiczne (porządkowanie wiedzy o rzeczywistości według określonych reguł) i proponowane przez niego – kognitywne (zdanie sobie sprawy z utrwalonej w języku wiedzy o świecie, kategoryzacji zjawisk i ich wartościowania)⁵.

Nowe tendencje lingwistyczne aktywizowały oraz położyły nacisk na poszukiwanie nowych zagadnień badawczych, możliwych do zanalizowania dzięki zastosowaniu nowych metod. Jednym z nich jest niewątpliwie problematyka

¹ *Mała encyklopedia logiki*, red. W. Marciszewski, Wrocław 1988, Ossolineum, s. 36.

² *Powszechna encyklopedia filozofii*, [online] <www.ptta.pl/pef/pdf/d/definicja.pdf> (dostęp: 15.06.2015).

³ P. Krzyżanowski, *O rodzajach definicji i definiowaniu w lingwistyce*, [w:] *O definicjach i definiowaniu*, red. J. Bartmiński, R. Tokarski, Wyd. UMCS, Lublin 1993, s. 390.

⁴ R. Grzegorzczkowska, *Teoretyczne i metodologiczne problemy semantyki w perspektywie tzw. kognitywnej teorii języka*, [w:] *Studia semantyczne*, red. R. Grzegorzczkowska, Z. Zaron, Wyd. UW, Warszawa 1993, s. 9.

⁵ J. Bartmiński, *Konotacja*, Wyd. UMCS, Lublin 1988, s. 22.

korelacji i współzależności języka i sfery emocji jako jednej z form poznawczej działalności jednostki.

Abstrahując od obszernej literatury naukowej podejmującej rolę i znaczenie stanów emocjonalnych można w ogólnym zarysie stwierdzić, iż emocje rozpatrywane są najczęściej jako automatyczne, dość krótkie i złożone reakcje organizmu nadające wrażeniom subiektywne wartości i jakości. Emocje to jednak nie tylko wskaźniki różnorodnych stanów psychicznych, świadczących o stosunku człowieka do otaczającego go świata, innych ludzi, zróżnicowanych procesów i jego działalności. W poznawczej działalności człowieka emocje same stają się obiektem odzwierciedlenia, przyjmując formę złożonych mentalnych struktur – **konceptów**, które częściowo utrwalane i wyrażane są za pomocą języka.

Uogólniając poszczególne stanowiska dotyczące konceptu można uznać, iż jest to jednostka mentalna o określonej specyficznej strukturze, forma reprezentacji pewnego obszaru wiedzy, uwarunkowana etnicznie i kulturowo oraz mająca swoje odzwierciedlenie w różnorodnych środkach językowej realizacji. Szczególnym jego rodzajem jest koncept emocjonalny. Oprócz cech uniwersalnych posiada również elementy naznaczone piętnem etniczno-kulturowym ze względu na fakt, iż każdy język w sobie tylko we właściwy sposób dokonuje interpretacji i konceptualizacji świata. Innymi słowy, każdy język dokonuje własnej i tylko jemu właściwej kategoryzacji rzeczywistości, co ma swoje odzwierciedlenie m.in. w sposobach i formach językowej egzemplifikacji stanów emocjonalnych.

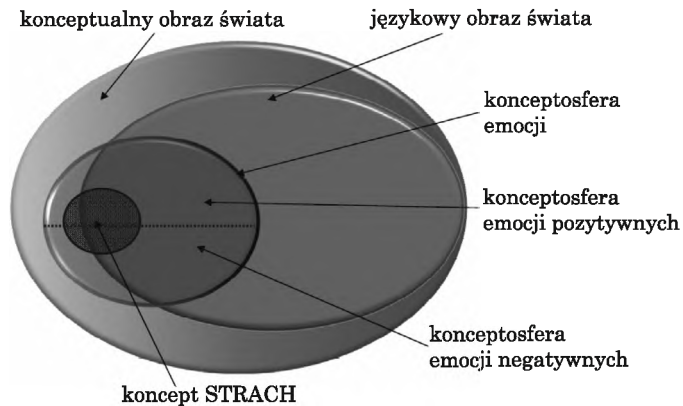
W niniejszym artykule podjęta została próba analizy jedynie niewielkiego fragmentu złożonej i różnorodnej przestrzeni emocji – emocji strachu z uwzględnieniem założeń lingwistyki kognitywnej. Dlaczego strach? Odpowiedź nasuwa się automatycznie – strach niczym cień nieustannie podąża za nami, wpływa i oddziałuje na sposób naszego postrzegania, czyli kognitywnego poznania świata, istniejących w nim przedmiotów i ludzi, zachodzących zmian i procesów. Oprócz cech uniwersalności, emocja strachu jako część określonej kultury cechuje się pewnym stopniem odmienności, w zależności od czynników społecznych i uwarunkowań kulturowych w danym społeczeństwie.

Kategoryzacja potoczna i naukowa nie wyczerpują wszystkich form porządkowania, które są istotne z punktu widzenia językowego obrazu świata. Jako alternatywa może posłużyć model pojęciowy ilustrujący wielostronny opis znaczenia słowa. Możliwość maksymalnie pełnego opisu znaczenia (w naszym przypadku emocji strachu) daje wybór formuły definicji kognitywnej (zwanej również definicją otwartą), istotą której jest rozpatrywanie znaczenia w kategoriach interpretacji. Skoro znaczenie słowa jest swoistą interpretacją desygnatu, interpretacją, która ze swej istoty jest subiektywna, to możliwe są różne spojrzenia

na ten sam wycinek rzeczywistości pozajęzykowej. Szczególny wpływ na kształt definicji semantycznej ma właśnie człowiek jako podmiot wspomnianej wyżej interpretacji.

Wybór definicji kognitywnej w niniejszym artykule umożliwia ukazanie sposobu, w jaki zbudowana jest struktura znaczeniowa słowa: centrum znaczenia stanowi stabilny rdzeń pojęciowy (odpowiadający najczęściej znaczeniu leksykalnemu i prototypowi), a od niego wychodzą ścieżki konotacyjne tworzone przez wzajemnie motywujące się konotacje.

Punkt wyjścia do właściwego opracowania i zanalizowania materiału faktograficznego może stanowić próba określenia miejsca konceptu „strach” w odniesieniu do językowego i konceptualnego obrazów świata w językach rosyjskim i ukraińskim.

Rys. 1. Miejsce konceptu „strach” w rosyjskim i ukraińskim językowym obrazie świata

Biorąc pod uwagę uniwersalność samej emocji strachu leżącej u podstaw danej struktury mentalnej, emocjonalny koncept „strach” zajmuje tożsame miejsce zarówno w rosyjskim, jak i ukraińskim językowym i konceptualnym obrazie świata. Za elementy odróżniające poszczególne systemy wiedzy należy uznać ich zakres objętościowy, sposoby ich językowej kreacji.

Językowy obraz świata (JOS) należy rozumieć jako strukturę pojęciową zakodowaną w określonym systemie językowym. Struktura ta jest pochodną sposobu konceptualizacji świata obowiązującego w danej kulturze. Na równi z JOS można wnioskować o istnieniu konceptualnego obrazu świata, wyróżniającego się znacznie większym spektrum objętościowym, ze względu na fakt, iż w jego kształtowaniu biorą udział różne typy procesów kognitywnych, w tym również te, które nie posiadają reprezentacji w systemie językowym. Struktura

konceptualna – jak zauważa Anna Wierzbicka – podlega nieustannym wpływom procesów poznawczych. Podmiotem procesu modelowania danej struktury jest człowiek. Percepcja, opracowanie i przyswojenie jakiegokolwiek nowej informacji odbywa się w oparciu o tą, którą dana jednostka już dysponuje. Kształtujący się w ten sposób system wiedzy o świecie, tzn. konceptualny obraz świata, nie jest obłożony w system znaków, składa się natomiast z różnorodnych zbiorów, grup konceptów – tzw. konceptosfer, które wspólnie stanowią sieć konceptualną niewyobrażalnej wielkości, będącą reprezentacją świata zewnętrznego.

Biorąc pod uwagę obiekt analizy niniejszej pracy – emocjonalny koncept „strach” – spośród licznych zbiorów informacji, formujących wspólnie konceptualny obraz świata wydzielona została tylko jedna grupa konceptów – konceptosfera emocji, przynależąca zarówno do konceptualnego obrazu świata, jak i językowego (ze względu na częściową reprezentację emocji w systemie języka). Ten uporządkowany, lecz nieustannie modyfikowany system wiedzy umownie składa się z dwóch antynomicznych grup – konceptosfery emocji pozytywnych i konceptosfery emocji negatywnych. Strach ze względu na dwubiegunową naturę przynależy do obydwu konceptosfer.

Do rekonstrukcji językowego obrazu świata (w naszym przypadku jego fragmentu – konceptu „strach”) prowadzi analiza słownictwa danego systemu językowego, czyli – powołując się na słowa Danuty Kępa-Figury – „opisu kategorii pojęciowych wyrażonych słowotwórczo”⁶. Znaczący jest sam fakt nominacji – wyodrębnienie składnika świata przez nazwanie go świadczy o jego roli i znaczeniu w danej kulturze.

W poznawczej strukturze konceptu wyróżniany jest szereg charakterystycznych właściwości. Centrum stanowi prototyp danej kategorii, a w bliskim i coraz dalszym otoczeniu wzorca pojawiają się coraz mniej reprezentatywne egzemplarze. Prototyp jest zatem najbardziej reprezentatywnym egzemplarzem w zbiorze elementów tworzących dany koncept. W odniesieniu do konceptu „strach” można wyróżnić jądro stanowiące załączek-prototyp danej struktury oraz poszczególne warstwy peryferii (bliższa, dalsza, marginalna). Znaczenia peryferyjne semantycznie rozszerzają i uszczegółwiają strukturę konceptu.

Kognitywna analiza środków językowej egzemplifikacji wybranego konceptu wymusza w pierwszej kolejności prześledzenie struktury semantycznej jednostki lub jednostek leksykalnych rozpatrywanych jako nadrzędne – prototypowe. Centralną część – jądro konceptu – najpełniej odzwierciedla semantyka głównego leksemu, będącego jednocześnie nazwą samego konceptu, bowiem

⁶ D. Kępa-Figura, *Kategoryzacja w komunikacji językowej na przykładzie leksemu „ptak”*, Lublin 2007, s. 35.

– jak stwierdza Wasilij Szachowski – werbalizowana emocja stanowi imię konceptu emocji ze względu na fakt, iż znak językowy istnieje, funkcjonuje i odzwierciedla doświadczenie tego lub innego użytkownika języka, wartościuje, kategoryzuje otaczającą rzeczywistość⁷. Leksem stanowi zatem najważniejszy środek werbalnej egzemplifikacji konceptu.

Przeprowadzona analiza pozwala stwierdzić, iż głównym leksemem reprezentującym koncept „strach” zarówno w języku rosyjskim, jak i ukraińskim jest rzeczownik *страх*. Kwestia semantyki ww. leksemu jest dość problematyczna ze względu na abstrakcyjność samego denotatu.

Analiza zebranego materiału leksykograficznego⁸ pozwala stwierdzić, iż w przestrzeni semantycznej ww. leksemu obecna jest ogólna cecha semantyczna „emocja” oraz „stan emocjonalny” (ros. *эмоция, состояние*; ukr. *емоція, емоційний стан*). Strach jako stan jest dodatkowo konkretyzowany poprzez liczne określenia (ros. *эмоциональное состояние, длительное состояние, тревожное состояние, состояние беспокойства, состояние душевного волнения*; ukr. *стан хвилювання, стан тривоги, стан неспокою*). Pozostałe właściwości (ros. *отрицательный, негативный, неприятный*; ukr. *неприємний, негативний, небезпека, загроза, загрозовий, неспокій*), mają wyraźnie wartościujący charakter i podkreślają ogólny negatywny aspekt danej emocji.

Zarówno w języku rosyjskim, jak i ukraińskim *страх* określane jest również poprzez inne stany emocjonalne – swoiste odmiany lub odcienie gradacyjne strachu, rozróżniane w zależności od stopnia intensywności i długości trwania (ros. *тревога, беспокойство, испуг, боязнь*; ukr. *тривога, неспокій, хвилювання*).

Oprócz wyżej wymienionych istotne znaczenie mają również takie cechy semantyczne, jak „zagrożenie”, „niebezpieczeństwo” (ros. *угроза, опасность*; ukr. *загроза, небезпека*) konkretyzowane poprzez liczne określenia (ros. *реальный, воображаемый, ожидаемый, грозящий*; ukr. *реальний, уявний, очікуваний*) wskazujące na różnorodność czynników sprawczych emocji.

Leksem *страх*, będący jednocześnie nazwą konceptu, stanowi element prototypowy, wokół którego koncentrują się pozostałe jednostki reprezentujące i utrwalające koncept „strach” w obu badanych językach.

Oprócz głównego środka językowej realizacji konceptu – leksemu *страх* – zarówno w leksykografii rosyjskiej, jak i ukraińskiej należy odnotować szereg innych jednostek obrazujących koncept. Należą do nich:

⁷ В.И. Шаховский, *Категоризация эмоций в лексико-семантической системе языка*, Москва 2009, s. 57.

⁸ Szczegółowy wykaz pozycji leksykograficznych stanowiących źródło materiału badawczego zamieszczono w części końcowej niniejszego artykułu.

- w języku rosyjskim:
беспокойство, боязнь, волнение, дрожь, жуть, испуг, истерия, кошмар, лихорадка, опасение, паника, переживание, потрясение, психоз, смятение, содрогание (содроганье), тревога, трепет, ужас.
- w języku ukraińskim:
боязкість, боязнь (побоювання), жах, жахіття, збентеження, занепокоєння, істерія, кошмар, ляк (переляк), моторошність, непокій, неспокій, обава, острах (пострах, настрашка, острашка), паніка, полох (переполох, сполох), поплых, переживання, тривога, хвилювання.

W celu pełniejszego zobrazowania wymienionej grupy semantycznej przeprowadzona została ich szczegółowa charakterystyka, pozwalająca wyciągnąć następujące wnioski:

1. Wspólną cechą semantyczną dla wyszczególnionych jednostek jest „опасность”/„небезпека”.

2. W semantyce leksemów *боязнь, трусость* oraz *боязкість, боязнь, пострах, острах, острашка, настрашка* dominuje sem „чувство страха”/ „почуття страху”.

3. *ужас, психоз, кошмар, паника, истерия, смятение* oraz *жах, моторошність, паніка, сполох, сум'яття* odznaczają się wysokim stopniem intensywności.

4. W semantyce leksemów *беспокойство, обеспокоенность, волнение, взволнованность*, oraz *непокій (непокій), хвилювання, тривога, переживання* szczególnie wyróżniająca się należy uznać sem „отсутствие покоя”/ „відсутність спокою”.

5. W leksemach *обава, острах* oraz *опасение, опаска, паника* dominującym cechą semantyczną jest „ожидание опасности”/ „очікування небезпеки (загрози)”.

6. Niespodziewany i nagły charakter jest właściwy leksemom *встряска, жуть, испуг* oraz *ляк (переляк)*.

7. W przypadku leksemów *паніка/паника* wyraźnie zauważalny jest nagły niekontrolowany i niespodziewany sposób powstania danego zjawiska.

8. W semantyce leksemów *збентеження, переживання* oraz *переживание, трусость* odczucie zagrożenia, niebezpieczeństwa nie odgrywa pierwszoplanowej roli.

9. Dość specyficzna jest semantyka leksemów *жуть* oraz *жахіття*. Wskazują one na przedmioty, które ze względu na właściwości i rozmiary fizyczne potencjalnie zagrażają człowiekowi. Innymi słowy, niebezpieczeństwo nie jest wyrażone *explicite* i nie zawsze ma racjonalny uzasadniony charakter.

Na podstawie analizy przywołanych jednostek leksykalnych – swoistych synonimów leksemu *страх* – można wydzielić ogólne cechy semantyczne, takie jak: intensywność, nagły charakter, brak spokoju, trwałość w czasie, oczekiwanie, stan, niebezpieczeństwo, zagrożenie.

W związku z tym, iż poszczególne leksemy koncentrują się wokół głównej, nadrzędnej jednostki, stanowią one bliższą warstwę peryferii w strukturze emocjonalnego konceptu „strach”.

Na znaczenie – jak dowodzi Ryszard Tokarski – składają się „zarówno komponenty stabilne, jak też fakultatywne i realizowane kontekstowo konotacje semantyczne, obejmujące dość wyraziste, skonwencjonalizowane konotacje języka ogólnego oraz konotacje słabe, pojawiające się najczęściej w niestandardowych użyciach słowa”⁹. Jak już stwierdziliśmy powyżej, wybór definicji kognitywnej w niniejszej pracy umożliwia ukazanie sposobu, w jaki zbudowana jest struktura znaczeniowa słowa: centrum znaczenia stanowi stabilny rdzeń pojęciowy, a od niego wychodzą ścieżki konotacyjne. W konsekwencji językowy obraz konceptu „strach” wchłania cechy semantyczne z różnych poziomów jego werbalizacji, co z kolei wpływa na złożoność całej struktury kognitywnej.

Kolejny element złożonej struktury konceptu „strach” stanowi dalsza warstwa jego peryferii, obejmująca jednostki, w semantyce których dominują mniej prototypowe semy w stosunku do jednostki nadrzędnej konceptu.

Na podstawie przeanalizowanego materiału językowego dalsza części peryferii obejmuje znaczącą ilość jednostek językowych, wśród których można wymienić:

- leksemy wskazujące na obiekty lub zjawiska, będące źródłem powstania emocji strachu: ros. *страшок, страшила, страшилище*; ukr. *страхіття, страховиддя, страховидло, страшидло, страховисько*;
- leksemy wskazujące na powstanie lub zamiar wywołania określonego stanu emocjonalnego: ros. *пугание, запугивание*; ukr. *лякання*;
- leksemy wskazujące na stan emocjonalny: ros. *взволнованность, возбуждение, тревожность, треволение, истерика, испуганность, напряженность*; ukr. *збентеженість, стурбованість, моторошність*;
- leksemy wskazujące na rysy charakteru jednostki: ros. *трусость, боязливость, боязненность, робкость, истеричность, пугливость, паникерство*; ukr. *богобійність, боягузливість, боязливість, боязкість, лякливість, страхітливість, страхітність*;

⁹ R. Tokarski, *Poziomy konotacji semantycznej*, [online] <www.lingwistyka.uni.wroc.pl/jk/JK-02/JK2-tokarski.pdf>.

- leksemy nazywające ludzi będących pod wpływem danej emocji: ros. *истерик, истеричка, паникер, паникерша, пугало*; ukr. *боягуз, боягузка, боязливець, панікер, панікерка*.

Przywołane przykłady, pochodzące z dalszego kręgu peryferii, nie wyczerpują jego treści. Znaczna część należy do marginalnej warstwy peryferii. Ze względu na powiązanie konceptu „strach” z innymi strukturami mentalnymi niniejsza część jego struktury obejmuje zróżnicowane pod względem semantycznym jednostki, np.:

- leksemy wskazujące na naruszenie równowagi psychicznej jednostki: ros. *страдание, суматоха, беспорядок, неприятность, напряжение, мучение, неловкость, расстройство, тошнота, дискомфорт*; ukr. *безладдя, неприємність, напруга, мука, незручність, дискомфорт, страждання, метушня, сум'яття, напруження*;
- leksemy wskazujące na zmiany w fizjonomii, zachowaniu człowieka: ros. *колебание, растерянность, раздражительность, дрожание, нервозность, сотрясение, пульсация*; ukr. *коливання, несталість, плутанина, дратівливість, нервозність, струс, зворушення*;
- leksemy nazywające ludzi, działalność których rozpatrywana jest jako czynnik zagrożenia i niebezpieczeństwa: ros. *убийца, террорист, экстремист, захватчик, криминалист, преступник, враг, демон, зверь, монстр, франкеништейн, зомби*; ukr. *бандюга, ворог, загарбник, злочинець, кривдник, лобуряк, напасник, супротивник, терорист*;
- leksemy wskazujące na źródło – czynnik sprawczy emocji strachu, naruszające fizyczną, psychiczną, materialną równowagę. Niniejsza grupa słów obejmuje jednostki, charakteryzujące się abstrakcyjnością znaczenia, np. ros. *террор, помеха, преследование, кризис, катастрофа, болезнь, вмешательство, насилие, агрессия, смерть, война, темнота, криминализация, деградация, уничтожение, разрушение, эпидемия, конфликт, гибель, нестабильность, дестабилизация, неприятность, авторитаризм, преступность, безработица, страдание, боль, холод, стресс*; ukr. *деградація, криза, турботи, катастрофа, хвороба, втручання, насильство, агресія, агресивність, смерть, війна, знищення, епідемія, конфлікт, загибель, нестійкість, нестабільність, дестабілізація, неприємність, злочинність, безробіття, біль, стрес, напруженість, бідність, убогство*.

W strukturze marginalnej warstwy peryferii zauważalne są liczne jednostki językowe należące do struktury innych konceptów, co potwierdza fakt o powiązaniu konceptu „strach” z innymi strukturami mentalnymi. Przeanalizowany

materiał językowy daje podstawy do stwierdzenia, iż wybrany fragment językowego obrazu świata znajduje się w ścisłej korelacji z takimi konceptami, jak: koncept „ból”, koncept „choroba”, koncept „terroryzm”, koncept „przemoc”, koncept „agresja”, koncept „śmierć”, koncept „wojna” itd.

Przeprowadzona analiza nie tylko obrazuje sposoby konceptualizacji danego wycinka rzeczywistości, ale jednocześnie świadczy o znaczącej wartości emocjonalnego konceptu „strach” w rosyjskim i ukraińskim językowych obrazach świata, co z kolei znajduje swoje odzwierciedlenie w bogatym zasobie środków leksykalnych służących do nominacji i opisanie danej struktury kognitywnej.

Niniejsza problematyka może stanowić punkt wyjścia do prześledzenia kształtowania się konceptu „strach” w tekstach kreatywnych, np. we współczesnej prasie rosyjskiej i ukraińskiej.

Wykorzystane źródła leksykograficzne w języku rosyjskim:

- Большая Советская Энциклопедия в 30 томах*, Москва 1976, т. 24, s. 557.
Большой толковый словарь русского языка под ред. С.А. Кузнецова, Санкт-Петербург 2002, s. 1277.
Иллюстрированный энциклопедический словарь, под ред. В.И. Бородулина, А.П. Горкина, А.А. Гусева и др., Москва 1995, s. 664.
Новый иллюстрированный энциклопедический словарь, под ред. В.И. Бородулина, А.П. Горкина, А.А. Гусева, Н.М. Ланда и др., Москва 2003, s. 693.
Российский энциклопедический словарь в 2 кн., под ред. А.М. Прохорова, Москва 2001, s. 1511.
Русский язык: Энциклопедия, под ред. Ю.Н. Караулова, Москва 2003, s. 704.
Словарь русского языка, под ред. С.И. Ожегова, Москва 2005, s. 1011–1012.
Словарь русского языка в 4 тт., Москва 1961, т. 4, s. 388.
Словарь русского языка в 4 тт., под ред. А.П. Евгеньевой, Москва 1984, т. 4, s. 283.
Словарь современного русского литературного языка, Москва 1963, т. 14, s. 1007.
Советский энциклопедический словарь, Москва 1980, s. 1288.
Современный толковый словарь русского языка, под ред. С.А. Кузнецова, Санкт-Петербург 2003, s. 802.
Толковый словарь живого великорусского языка В.И. Даля в 4 тт., т. 4, Санкт-Петербург 1998, s. 336–337.

Wykorzystane źródła leksykograficzne w języku ukraińskim:

- Білодід І.К., Бурячок А.А., *Словник української мови в 11 томах*, Київ 1978, т. 9, s. 753–754.
 Бродовська В.Й., Патрик І.П., *Тлумачний російсько-український словник психологічних термінів*, Київ 2007, s. 350.
Великий тлумачний словник сучасної української мови, уклад./ голов. ред. В.Т. Бусел, Київ 2003, s. 1203.

- Грінченко Б.Д. , *Словарь української мови*, т. 4, Київ 1997, s. 213.
Зрозумій мене. Тлумачний словник української мови, Київ 2003, s. 248.
Івченко А. , *Тлумачний словник української мови*, Харків 2002, s. 455–456.
Короткий тлумачний словник української мови, Київ 1978, s. 260.
Кусайкіна Н.Д. , Цибульник Ю.С. , *Сучасний тлумачний словник української мови*, Київ 2009, s. 378.
Радченко І. , Орлова О. , *Новий тлумачний словник сучасної української мови: 50 000 слів*, Київ 2010, s. 327.
Російсько-український і українсько-російський тлумачний словник, Харків 2004.
Словарь української мови в чотирьох томах, Київ 1997, т. 4, s. 213.
Яремко В.В. , Сліпущко О.В. , *Новий тлумачний словник української мови в 4-х томах*, Київ 2000, s. 418–419.

Резюме

Когнитивная дефиниция как приём описания отрицательных эмоций в русском и польском языках (на примере эмоции страха)

Настоящая статья представляет попытку анализа и системного когнитивно-семантического описания единиц номинативного пространства эмоционального концепта „страх”, хранящихся в сознании русско- и украинскоязычного социума, основанную на принципах так наз. когнитивной дефиниции.

Summary

The cognitive definition as a tool for describing negative emotions in the Russian and Ukrainian languages (on the example of fear)

Emotions in human consciousness take form of emotional concepts, described by means of such features as traditions, customs, special stereotypes of thinking, behavior models, etc. The present article attempts to analyse the linguistic realization of the concept of „fear” in Russian and Ukrainian languages. The language analyze is based on the purposes of the cognitive definition.

Key words: cognitive definition, negative emotions, fear, Russian language, Ukrainian language.